

РЕЦЕНЗІЇ

ISSN 1682-5268 (on-line); ISSN 1608-0599 (print)
Shidnij svit, 2021, No. 3, pp. 195–197

**PAPYRUS ON PAPYRUS. REVIEW ON: TARASENKO N. A.
PAPYRUS ROLLS DEPICTED IN ANCIENT EGYPTIAN BOOK
OF THE DEAD VIGNETTES. KYIV: IS NANU, 2018. 168 p.**

A. Spartak
PhD (History)
Belarusian State University of Culture and Arts
17, Rabkorovskaya Str., Minsk, 220008, Belarus
spartakala@gmail.com

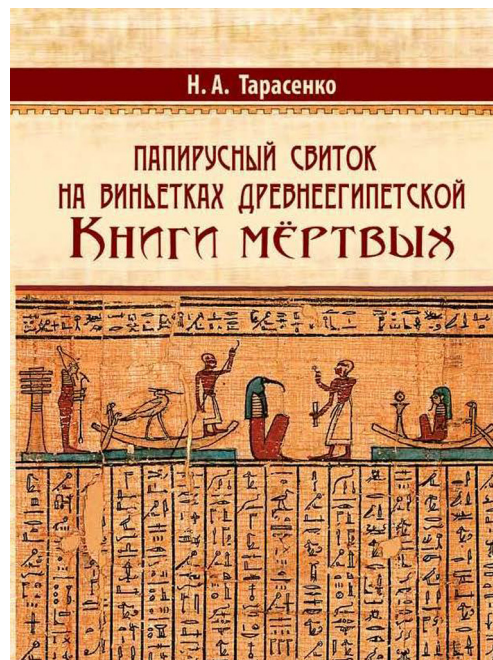
The essay reviews the monograph of Mykola Tarasenko “Papyrus Rolls depicted in Ancient Egyptian Book of the Dead Vignettes”. This book refers to the study of the iconographic motif of a papyrus roll in the illustrative tradition of the ancient Egyptian funerary collection of spells known as the Book of the Dead in all periods of its using from the New Kingdom to the Ptolemaic Period. However, the work goes far beyond purely iconographic or art analysis and aims to consider the topic in broad cultural context and thus demonstrates a multifaceted and multilevel approach to the research topic.

Keywords: Ancient Egypt, Book of the Dead, vignettes, papyrus roll, motive, semantics

**ПАПРУС НА ПАПРУСІ. РЕЦ. НА: ТАРАСЕНКО Н. А.
ПАПИРУСНЫЙ СВИТОК НА ВИНЬЕТКАХ ДРЕВНЕЕГИПЕТСКОЙ
КНИГИ МЁРТВЫХ. КИЕВ: ИВ НАНУ, 2018. 168 с.**

A. A. Spartak

Монографія українського єгиптолога М. О. Тарасенка “Папірусний сувій на віньєтках давньоєгипетської Книги мертвих” (російською мовою) звертається до дослідження іконографічного мотиву папірусного сувою в образотворчій традиції давньоєгипетського заупокійного збірника “висловів про вихід у день”, відомого нині як Книга мертвих. Слід зазначити, що ця робота є вже третім монографічним дослідженням цього автора, яке присвячене ілюстративному репертуару зазначеного збірника [Тарасенко 2009; Tarasenko 2016], а отже, його можна вважати одним із системних дослідників образотворчої традиції Книги мертвих, принаймні на пострадянському просторі. Проте рецензована праця виходить далеко за межі суто іконографічного або мистецтвознавчого аналізу та ставить за мету розгляд теми в широкому

© 2021 A. Spartak; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

культурному контексті, що робить її корисною не тільки для єгиптологів, а й для представників інших гуманітарних дисциплін. Окрім того, вона є цікавою для фахівців із країн, які мають у своїх музейних колекціях дуже невелику кількість єгипетських артефактів або їхніх копій [Спартак 2021].

Звернення до теми зображень саме папірусного сувою видається цілком закономірним – у давньоєгипетському мистецтві це є випадком своєрідної когнітивної саморефлексії, коли зображення носія тексту з'являється на самому носії тексту, що не може не викликати зацікавлення. До того ж мова йде про найбільш характерний для давньоєгипетської цивілізації матеріал для письма – папірус. Слід зауважити, що зазначений мотив, попри його знаковість, залишався поза спеціальною увагою єгиптологічної спільноти. У монографії М. О. Тарасенка подано детальний каталог зображень досліджуваного мотиву папірусного сувою в Книзі мертвих, причому він не обмежений тільки папірусами, а й включає сцени, відомі на інших носіях – саркофагах, розписі приватних гробниць, мумійних пеленах. Монографію супроводжує велика кількість ілюстрацій – 139 чорно-білих та кольорових малюнків. У низці випадків світлина пам'ятників з тих чи інших західноєвропейських музеїв вводяться в науковий обіг уперше. Викладення матеріалу в монографії побудовано за хронологічним принципом, що дає можливість чітко простежити еволюцію досліджуваного мотиву в історичному розвитку.

У передмові автор викладає культурний контекст, зазначаючи, що роль писця від початку була визначною в давньоєгипетському суспільстві. З цим образом у мистецтві та релігії завжди тісно асоціювався матеріал для письма – папірусний сувій. М. О. Тарасенко як приклад згадує відомий скульптурний тип писця із сувоєм на колінах та аналогічний образ єгипетського “святого” Імхотепа. Зображення сувоїв папірусу з'являються вже на рельєфах гробниць Старого царства, вони відомі серед дерев'яних моделей та на “фризах предметів” саркофагів доби Середнього царства, коли з'являються і самі папірусні сувої як поховальний інвентар. За Нового царства в поховальному обряді єгипетської еліти входить у масовий вжиток Книга мертвих, яку здебільшого писали саме на папірусі. У цьому збірнику є низка глав, де згадується те чи інше письмове приладдя (глави 94, 175А) та з'являються його зображення, зокрема з каламом та палеткою для письма традиційно зображується бог Тот у сцені загробного суду. М. О. Тарасенко робить цікаве спостереження щодо того, що на цих сценах немає зображення папірусу, куди Тот записує ухвали суду, а отже, сам сувій Книги мертвих, де ця сцена зображена, і може бути індивідуальним сувоєм виправдання, у який Тот внесе запис.

У першому розділі монографії розглянуто зображення сувою на віньєтках Книги мертвих т. зв. “фіванської редакції”, тобто доби Нового царства та XXI династії. У цей період зазначений мотив відображено на ілюстраціях глав 1, 21, 41, 42, 96, та 103. Найчастіше мотив представлено в образотворчому фризі малюнків 1-ї глави, які зображують похоронну процесію. Тут розгорнутий сувій показаний у руках жерця, учасника похоронної процесії. На віньєтках усіх інших глав сувій показано у згорнутому вигляді, до того ж ці зображення є одиничними. Вочевидь, всі ці малюнки так чи інакше пов'язані з ілюструванням титульних рубрик висловів. На думку автора, ці сцени, на відміну від 1-ї глави, позбавлені ритуального змісту та відображають формування мотиву, який зображає залучення людини до сакральних знань та отримання магічного захисту, що втілено в образі згорнутого папірусного сувою, можливо зображення самої Книги мертвих.

У другому розділі автор зосереджується на відображенні мотиву сувою на віньєтках Книги мертвих пізньої традиції. У “саїській” та птоlemeївській редакціях він зустрічається на віньєтках глав 1, 25, 52/44 (?), 90 та 94. Відповідно, розгорнутий сувій у руках жерця (т. зв. птерофороса) і надалі зображується на віньєтках 1-ї глави, але жоден з образотворчих сюжетів зі згорнутими сувоями “фіванської

редакції” не знаходить продовження в образотворчій традиції пізньої Книги мертвих. Втім, він з’являється на віньєтках інших глав, і найбільш стабільно – на ілюстраціях 25-ї глави. М. О. Тарасенко виділяє три версії віньєток 25-ї глави та зазначає, що загалом їхня семантика пов’язана з ідеями апотропеїчного захисту та сакральних знань, але на малюнках версій 1 і 3 перед людиною з’являється посередник між богом і людиною – жрець, який вже сам володіє сувоєм, тобто є власником сакральних знань, які він символічно передає людині у формі сувою.

У третьому розділі автор звертається безпосередньо до перекладу та інтерпретації тексту 25-ї глави. Цей текст перекладений та проаналізований у всіх його хронологічних редакціях: як частини висловів 410 та 412 у Текстах саркофагів Середнього царства та в його “фіванській” і пізній версіях вже як вислів Книги мертвих. Вислів призначено для наділення померлого пам’яттю (*sh3w*) у Потойбічному світі, що мало зберегти його індивідуальність. Що ж до образотворчої традиції, то М. О. Тарасенко робить висновок, що внаслідок “відсутності матеріального референта” до поняття “пам’ять” у “фіванській редакції” цей вислів не отримав стійкої ілюстрації, тоді як у пізній традиції візуалізація цього вислову була стійко пов’язана з мотивом папірусного сувою як інфернального носія персональних даних людини.

Останній розділ монографії пропонує інформативний огляд уявлень єгиптян про папірус як магічний апотропеїчний інструмент та подає нарис подальшого розвитку іконографічного мотиву папірусного сувою включно до римського періоду, коли він набуває виразних елліно-єгипетських рис.

Книга М. О. Тарасенка пропонує читачу детальний іконографічний аналіз мотиву папірусного сувою на віньєтках Книги мертвих, зроблений у широкому релігійно-міфологічному, історичному та соціальному контексті, й, отже, демонструє багатогранний та багаторівневий підхід до теми дослідження. Гадаю, що ця праця та використана в ній методика можуть дати важливі підказки для кращого розуміння релігійного та соціального життя Стародавнього Єгипту.

ЛІТЕРАТУРА

Спартак А. А. Слепок пирамидиона Беннебенскаунефа из Национального художественного музея Республики Беларусь: перспективы изучения // **Беларусь и культурное наследие древности и средневековья: материалы междунар. науч. конф., приуроч. к годовщине подписания Пакта Рериха, Минск, 15 апр. 2021 г.** / Под ред. О. В. Перзашкевича. Минск, 2021.

Тарасенко Н. А. Древнеегипетская мифология в изобразительной традиции Книги Мертвых (виньетки глав 16, 17 и 42 в Новом царстве – Третьем переходном периоде). Киев, 2009.

Tarasenko M. **Studies on the Vignettes from Chapter 17 of the Book of the Dead. I: The Image of *mš.w Bđšt* in Ancient Egyptian Mythology** / *Archaeopress Egyptology*. 16. Oxford, 2016.

REFERENCES

Spartak A. A. (2021), “Slepok piramidiona Bennebenskaunefa iz Natsional’nogo khudozhestvennogo muzeya Respubliki Belarus’: perspektivy izucheniya”, in O. V. Perzashkevich (ed.), *Belarus’ i kul’turnoye naslediyе drevnosti i srednevekov’ya: materialy mezhdunar. nauch. konf., priuroch. k godovshchine podpisaniya Pakta Rerikha, Minsk, 15 apr. 2021 g.*, BGU, Minsk, pp. 165–171. (In Russian).

Tarasenko N. A. (2009), *Drevneyegipetskaya mifologiya v izobrazitel’noy traditsii Knigi Mertvykh (vin’yетки глав 16, 17 i 42 v Novom tsarstve – Tretyem perekhodnom periode)*, “Interpress LTD”, Kiyev. slavist. un-t, Kyiv. (In Russian).

Tarasenko M. (2016), *Studies on the Vignettes from Chapter 17 of the Book of the Dead. I: The Image of *mš.w Bđšt* in Ancient Egyptian Mythology*, *Archaeopress Egyptology*, 16, Archaeopress, Oxford.